

1977 Feb. 6.

KATOLIKUS MAGYAROK VASÁRNAPJA

1777 Jan. 13 - 1977 Jan. 13.

Kováts Mihály levele Franklinnak

Amerikai magyar bicentennálénak az 1977-es esztendőket kell tartanunk. Ebben az évben érkezett Amerikába Kováts Mihály főstrázsamester, a Török huszáregiment vitéz tisztje, hogy hétországban elismert huszárkardját felajánlja Washington tábornoknak az amerikai szabadság szolgálatára.

Az erről szóló első okmányt, azt a levelet, amelyben Fabricy Kováts Mihály Franklin Benjaminhoz, a párizsi amerikai megbízotthoz fordult, a Kováts Mihály-kutatás múlhatatlan érdemű tudósa, Vasváry Ödön találta meg Philadelphiában. Amikor most kétszáz éve, hogy ez a levél Franciaországban, Bordeaux-ban megíródott, idézzük emléket. (És egyben jobbulást kívánunk a Kováts Mihály kutatások mesterének, Vasváry Ödönnek, aki betegségből lábadozik. Hálás szeretettel kívánunk neki mielőbbi teljes felépülést, hogy kutató tevékenységét nemzetünk jóhíre védelmében tovább folytathassa.

Vasváry Ödön ennek a levélnek a felfedezését a REFORMATUS ÚJSÁG 1939. szeptemberi számában jelentette be. A levél fontosságát így határozta meg:

A most felfedezett és nagyon fontos Kováts-kéziratot a philadelphiai AMERICAN PHILOSOPHICAL SOCIETY gyűjteményében találtam, a Society birtokában levő Franklin Benjamin iratok között. A társaságot Franklin Benjamin maga alapította s az ő saját könyvtára alkotta az alapját és gerincét a mai nagy értékű gyűjteménynek.

Kováts a levelet 1777. január 13-án írta a franciaországi kikötővárosban, Bordeaux-ban Franklin Benjaminhoz, aki akkor az Egyesült Államok ottani megbízottja volt és tőle kér segítséget maga és társai részére, hogy az Egyesült Államokba utazhassanak, ahol a szabadságot küzdő új ország hadseregébe akarnak beállni.

A levélben azt mondja Kováts, hogy a magyar nemzet fia, aki katonai pályáját a porosz király hadseregében futotta meg, ahol magas tisztí rangra emelkedett. A megszólítás utáni első sor fordítása ez: Az arany szabadságot sárga aranyért nem lehet megvásárolni!

Elmondja ezután, hogy rendkívül nagy küzdelmek és fáradozások után jutott el oda, ahonnan ezt a levelet írja, ahol egy bizonyos Fadevill nevű ottani kereskedő támogatja abban a törekvésében, hogy az Egyesült Államokba kerülhessen egy Catharina nevű angol hajón, amelynek egy Whippy nevű tengerész a kapitánya. — Ugyanoda várja most barátait is, akik vele együtt szeretnének az Egyesült Államokba menni, s hogy ezt megtehessek, kéri Franklin Benjamin segítségét, úti- és ajánlóleveleivel egyetemben. Minél előbb szeretnének Amerikába érni, hogy ott odamenjenek, ahol a háborús szükség a legnagyobb.

A levél befejezése előtt, mielőtt a nevét aláírja, ezt a három szót teszi hozzá: „Fidelissimus ad mortem” haláláig leghűségesebb. Az utóiratban azt kéri, hogy mivel sem angolul, sem franciául nem tud, Fránklin Benjamin a választ latinul vagy németül írja meg.

Ez a levél több szempontból igen fontos okirat a Kováts Mihály-kutatásban.

Fontos először azért, mert lényegesen csökkenti azt a majdnem másfél esztendő ürességet, amelyet a kutatás még eddig nem tudott betölteni, 1776. augusztusától 1778. januárig. Ebből az időből majdnem fél esztendőt vesz le és közelebb hozza Kováts ezredes Amerikába érkezési időpontjának megállapítását. Azt eddig is tudtuk, hogy Kováts 1777-ben érkezett Amerikába, de hogy milyen hajóval, hová és mikor, azt még eddig nem sikerült megállapítani. Az a körülmény, hogy Kováts ebben a levélben egy Catharina nevű angol hajóról és annak Whippy nevű kapitányáról beszél, mint amely hajón körülbelül alkalma lesz utazni, reményt ad arra, hogy ezen a nyomon elindulva, az Amerikába érkezés idejét és helyét is felderítsük.

A levél végén az ezredes Kováts de Fabricynak írja magát. Valószínűnek tartom, hogy ez az aláírás, amely eddigi tudomásom szerint egyedülálló a maga nemében, lényegesen meg fogja könnyíteni Kováts családi származásának megállapítását.

Rendkívül fontos körülmény, hogy a levélben ő maga magyarnak mondja magát. Ez az első ilyen dokumentum, amely ezáltal véglegesen eldönti Kováts magyarságának kérdését. Arra ugyanis, hogy Kováts magyar volt, még eddig ez az egyetlen elsődleges bizonyíték, mert dr. Joseph Johnson megjegyzését — aki szintén magyarnak mondja — csak másodlagos értékű megállapításnak kell tartanunk. (Traditions and reminiscences, P. 244, Charleston, S. C., 1851.) Kovátsot éppen azért, mert nevét sokféleképpen írták, egyes kutatók inkább szlávnak vagy közelebről lengyelnek tartották, már csak azért is, mert a lengyel Pulaski gróf légiójának volt a tisztje. A „SOCIETY OF THE CINCINNATI” nevű szövetség, amely a forradalmi háború tisztjeinek leszármazottjait tartja nyilván, Kovátsot a 12 lengyel tiszt között említi. E levél alapján most már kétségkívül eredménnyel fog járni a fellépés, hogy a „Society of the Cincinnati” Kovátsot, mint az egyedüli magyart tartsa ezentúl nyilván.

Nagy erkölcsi értéke van magyar szempontból annak a ténynek, hogy Kováts ezt a levelét nemcsak jó, hanem választékos latin nyelven írta meg, ami világított az akkori magyarországi műveltségre. Nem kis dolog, hogy egy magyar katona, aki réges-régen kikerült az iskolákból és életét állandó hadakozásban, idegen országokban való bolyongásban töltötte, amely idő alatt édeskevés alkalmá lehetett ahhoz, hogy a latin nyelvben gyakorolja magát, — egy magyar katona ilyen levelet tudott írni a legszebb, de egyúttal legnehezebb klasszikus nyelven.

A magyar nemzet tehát Kováts Mihályban nem olyan katonát adott az akkor megszülető Egyesült Allamoknak, aki csak verekedni tudott, hanem aki katona létére fel tudott emelkedni korának legmagasabb műveltségi fokáig. Még eddig nem tudjuk, hogy Franklin Benjaminnek csakugyan volt-e része abban, hogy Kováts és esetleg társai, átkerültek az Egyesült Allamokba. Franklin sok ilyen tartalmú levelet kapott azokban az időkben, de olyan levelet, amely trójának akkora tanultságáról tett

bizonyosságot, mint ez, aligha volt alkalmá olvasni. Bizonyossá vehetjük, hogy a levél mély hatást tett Franklin Benjaminra, s nem lehetetlen, hogy lényegesen elősegítette Kováts kérésének teljesülését.

Kováts ezekkel a szavakkal fejezi be levelét: „Fidelissimus ad mortem” — halálig leghűségesebb. Alig két esztendő múlva, 1779. május 11-én, a South Carolina-i Charleston előtt bizonyította be Kováts Mihály ezredes, hogy ezeket a szavakat nem megszokásból írta abba a levélbe, amely által az Egyesült Allamok szabadságának és függetlenségének szolgálatára szentelte magát. A magyar nemzet hagyományos hűségét Kováts ezredes nem könnyelműen alkalmazta magára, amikor az új világban akkor születő új országra gondolt. A leírt három latin szó profétai erejű jövendöléssé vált: a halálig szóló hűséget, amelyet új hazájának ígért, valóban beigazolta, hogy ezáltal is örök időkre példaképévé váljék azoknak a magyaroknak, akik majd utána jönnek az új világba s akik a halálig tartó hűség fogalmát éppen úgy ismerik és érzik, amint ő ismerte és érezte.

Ezért mondjuk kétszáz év után: dicsőség a vitéznek!
És ezért mondhatjuk kétszáz év után: és hála a katonának!
(E. I.)